

Powstanie UNESCO

Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury (UNESCO) powstała 16 listopada 1945 roku na mocy podpisanego Aktu Konstytucyjnego. Wspiera działania służące rozwojowi międzynarodowej współpracy kulturowej, oświatowej oraz naukowej. Dlatego tworzy prawo międzynarodowe w tychże dziedzinach, które ma wskazywać na standardy współpracy, mobilizację ludzi na świecie do wspólnych działań oraz realizację celów polityki. Jednym z podstawowych celów UNESCO jest aktywizacja rządów państw oraz społeczności lokalnych celem ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego, współpracy w dziedzinie nauki i edukacji oraz tworzenia społeczeństwa informacyjnego. Akty normatywne oraz liczne programy, które zostały podpisane w porozumieniu ze wszystkimi państwami uczestniczącymi w programie mają przyczynić się do zwiększenia ochrony dziedzictwa kulturowego oraz ożywić współpracę międzynarodową w tejże dziedzinie. Podstawowymi dwoma narzędziami, które kształtują politykę poszczególnych państw w sferze dziedzictwa kulturowego oraz odnoszą się do działań ludzi na rzecz tej dziedziny są:

- Konwencja Haska wskazująca podmiotom zarządzającym operacjami wojskowymi, że występują obiekty bezwzględnie podlegające ochronie prawnej – nie mogą one się znaleźć na obszarze objętym wojną,
- Konwencja o Ochronie Światowego Dziedzictwa na skutek jej istnienia zostało zapoczątkowane powstanie Listy Światowego Dziedzictwa.

Źródło: www.unesco.pl/unesco/misja-unesco

Lista Światowego Dziedzictwa to spis obiektów dziedzictwa kulturowego i naturalnego, które wyróżnia najwyższa powszechna wartość. Stanowią one również wspólne dobro ludzkości. Wszystkie działania związane ze Światowym Dziedzictwem wprowadza wyżej wspomniana Konwencja (Konwencja o Ochronie Światowego Dziedzictwa). Tekst konwencji przyjęty został 16 listopada 1972 r. na 17. sesji Konferencji Generalnej UNESCO w Paryżu. Weszła ona w życie z dniem 17 grudnia 1975 r. w momencie wyrażenia ostatecznej zgody na związanie się umową międzynarodową przez 20 państw. Pierwsza sesja Komitetu Światowego Dziedzictwa miała miejsce w Paryżu w 1977 r., gdzie zarazem rozpoczął się etap tworzenia Listy Światowego Dziedzictwa.

Pierwsze 12 wpisów na listę (w tym dwa z Polski - zespołu staromiejskiego w Krakowie i Kopalni Soli w Wieliczce) dokonano na II sesji w 1978 r. w Waszyngtonie. Polska podpisała dokument ratyfikacyjny 29 czerwca 1976 roku. Obecnie umowę Konwencji UNESCO podpisały 194 państwa. Obiekty znajdujące się na Liście Światowego Dziedzictwa muszą odznaczać się różnorodnością kulturalną oraz bogactwem naturalnym. Państwa, w granicach których położone są te obiekty muszą je chronić przed zniszczeniem oraz przyczynić się do zachowania ich pierwotnej postaci dla przyszłych pokoleń.

Warunkiem wpisu zabytku na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO jest uznanie jego wyjątkowości i spełnienie jednego lub kilku kryteriów, które wyróżnią dany zabytek na świecie. Dodatkowo miejsca, które proponowane są do wpisu na listę muszą odpowiadać wymogom autentyczności i integralności, które zostały zawarte w Wytycznych operacyjnych do realizacji Konwencji Światowego Dziedzictwa.

Aby obiekt mógł zostać wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa są następujące musi:

1. reprezentować arcydzieło ludzkiego twórczego geniuszu,
2. wykazywać ważną wymianę wartości ludzkich, na przestrzeni dziejów lub w obrębie obszaru kulturowego świata, w zakresie rozwoju architektury lub technologii, sztuki monumentalnej, urbanistyki lub projektowania krajobrazu,
3. reprezentować unikalne lub przynajmniej wyjątkowe świadectwa tradycji kulturowej lub cywilizacji, która żyje lub która przeminęła,
4. przedstawiać szczególnie przykłady typu budowli, zespołu architektonicznego lub technologicznego

- albo krajobrazu, który ilustruje ważny etap (etapy) w historii ludzkości,
5. stanowić szczególny przykład tradycyjnego ludzkiego osadnictwa, zagospodarowania ziemi lub morza, reprezentatywny dla danej kultury (kultur) albo ludzkiej interakcji ze środowiskiem, szczególnie jeśli stało się ono zagrożone wskutek nieodwracalnej zmiany,
 6. pozostawać w bezpośrednim lub namacalnym związku z wydarzeniami lub żywą tradycją, pomysłowością lub wierzeniami, albo z dziełami artystycznymi lub literackimi o uniwersalnym znaczeniu - członkowie komitetu uznają, że to kryterium powinno być stosowane w połączeniu z innymi kryteriami,
 7. uwzględniać wyjątkowe zjawiska naturalne lub tereny szczególnego naturalnego piękna i o znaczeniu estetycznym,
 8. reprezentować szczególne świadectwa ważnych etapów w historii Ziemi, które obejmują ślady dawnego życia, toczące się procesy geologiczne prowadzące do powstawania form ukształtowania terenu lub istotne zmiany formacji geomorficznych lub fizjograficznych,
 9. reprezentować szczególny przykład toczących się procesów ekologicznych i biologicznych, istotnych dla ewolucji i rozwoju lądowych, słodkowodnych, przybrzeżnych i morskich ekosystemów lub społeczności roślin i zwierząt,
 10. obejmować najważniejsze i najistotniejsze siedliska przyrodnicze dla ochrony różnorodności biologicznej na danym obszarze, w tym te, w których występują gatunki zagrożone o uniwersalnej wartości z punktu widzenia nauki i ochrony przyrody.

Do końca 2014 roku Obiekty Światowego Dziedzictwa UNESCO były wybierane na podstawie sześciu kryteriów kulturowych (numer od 1 do 6) oraz czterech kryteriów naturalnych (numer od 7 do 10). W momencie przyjęcia zmienionych wytycznych operacyjnych do realizacji Konwencji Światowego Dziedzictwa zaczął istnieć tylko jeden zestaw dziesięciu kryteriów.

Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO obejmuje 1129 obiektów (stan na 2019 r.) w 167 Państwach-Stronach Konwencji. Obiekty znajdujące się na liście przypisywane są do odpowiedniej kategorii, czyli: kulturowej, przyrodniczej lub mieszanej. W Polsce obecnie znajduje się 16 obiektów Światowego Dziedzictwa UNESCO, w tym 15 obiektów dziedzictwa kulturowego i jeden obiekt przyrodniczy.

Stare Miasto w Krakowie

Zostało wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa w 1978 roku. Jest to 1 z 12 obiektów, który został umieszczony na liście jako pierwszy na świecie. Wpis obiektu na tę listę został dokonany na podstawie IV kryterium. W 2010 została utworzona strefa buforowa wokół obszaru wpisanego na listę. Stare Miasto Krakowa, dawnej stolicy Polski, położone jest u stóp Zamku Królewskiego na Wawelu. Obejmuje Stare Miasto w obrębie dawnych murów - Rynek, Wzgórze Wawelskie oraz dzielnicę Kazimierz ze Stradomiem. W mieście kupieckim, jakim był Kraków, znajduje się największy w Europie rynek i liczne zabytkowe domy, pałace i kościoły, które posiadają piękne wnętrza. Dodatkowo ciekawą historię miasta ukazują pozostałości muru obronnego z XIV wieku, średniowieczna dzielnica Kazimierz z zabytkowymi synagogami, Uniwersytet Jagielloński oraz katedra gotycka, w której spoczywają królowie Polski.

Rynek Główny w Krakowie

Źródło: licencja: CC 0, dostępny w internecie: Obraz max_gloin z Pixabay.

Królewskie Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni

Kopalnia w Wieliczce trafiła na listę UNESCO w 1978 r. w pierwszej grupie obiektów z całego świata – tak samo jak Stare Miasto w Krakowie. W 2013 r. rozszerzono ten wpis o Kopalnię Soli w Bochni i Zamek Żupny w Wieliczce, na skutek czego została zmieniona nazwa wpisu na obecny. Wpis obiektów na tę listę został dokonany na podstawie IV kryterium. Złoże soli kamiennej w Wieliczce wydobywane są od XIII w. Jest to najstarszy tego typu obiekt w Europie. Kopalnia obejmuje 9 poziomów. Pierwszy znajduje się na 64 metrach, a ostatni – na 327 metrach. Dokładnie 3 000 wyrobisk połączonych jest 360 kilometrami chodników. Pod ziemią można zobaczyć Kaplicę św. Kingi (101 metrów pod ziemią), która jest największą podziemną świątynią na świecie. Dodatkowo znajdują się wyrzeźbione w soli ołtarze, posągi i inne dzieła sztuki. Natomiast Kopalnię w Bochni charakteryzują trzy szyby górnicze – Sutoris (z poł. XIII w.) – najstarszy istniejący w Polsce, Campi (z poł. XVI w.) i Trinitatis (z pocz. XX w.) oraz podziemne kaplice i inne miejsca kultu religijnego.

Kaplica św. Kingi w podziemiach Kopalni Soli w Wieliczce

Źródło: licencja: CC 0, dostępny w internecie: Obraz Jacek Abramowicz z Pixabay.

Auschwitz-Birkenau

Nazistowski obóz koncentracyjny i obóz zagłady (1940-1945) na liście UNESCO znajduje się od 1979 r. Reprezentuje sobą wszystkie obozy koncentracyjne i obozy zagłady na świecie. Wpis obiektu na tę listę został dokonany na podstawie VI kryterium. Jest to największy obóz zagłady w dziejach ludzkości. Powstał

jako obóz dla więźniów politycznych, który z czasem rozrósł się i zmienił funkcję. Na terenie obozu występują ogrodzenia, druty kolczaste, wieże strażnicze, szubienice, komory gazowe i krematoria świadczące o okrucieństwie nazistów. Ukazują one warunki życia więźniów oraz ludobójstwo, które się tam dopuszczono. Przypuszcza się, że głodzono, torturowano i wymordowano tam ok. 1,5 miliona ludzi (większość z nich to byli Żydzi).

Niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i obóz zagłady - Auschwitz-Birkenau

Źródło: By Dnalar 01 - Own work, CC BY-SA 3.0 at, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/at/deed.en>, dostępny w internecie: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=26547566>.

Puszcza Białowieska

Jest to obiekt transgraniczny - leży na pograniczu polsko-białoruskim. Puszcza to jedyny obiekt przyrodniczy z Listy Światowego Dziedzictwa UNESCO na terenie Polski. W 1979 roku na tę listę została wpisana część Białowieskiego Parku Narodowego. Dopiero w 1992 roku uzupełniono ten wpis o tereny położone na Białorusi. W 2014 roku ponownie rozszerzono obiekt (głównie na terenie Polski). Po ostatniej modyfikacji zmieniono nazwę (na obecną) oraz przekształcono kryterium wpisu - pierwotnie wpisano puszcze na podstawie kryterium VII, obecnie w oparciu o kryterium IX i X. W granicach obiektu znajduje się duże zbiorowisko lasów pierwotnych, na które składają się drzewa iglaste oraz liściaste. Teren obejmuje powierzchnię 141 885 hektarów. Jest to miejsce unikalne z punktu widzenia zachowania różnorodności biologicznej. Występuje tu ok. 800 gatunków roślin naczyniowych, ponad trzy tysiące gatunków roślin zarodnikowych i grzybów, 120 gatunków ptaków oraz 60 gatunków ssaków. Żyją tu 33 gatunki zwierząt chronionych. Występuje tu najliczniejsza populacja żubra europejskiego (symbol Puszczy Białowieskiej).

Stare Miasto w Warszawie

Zostało wpisane na listę UNESCO w 1980 roku. Jako podstawowe kryteria wskazano II i VI.

W uzasadnieniu napisano, że obiekt stanowi wyjątkowy przykład renowacji zabytków, które niemal w całości zostały zniszczone. Podczas Powstania Warszawskiego w sierpniu 1944 roku 85% historycznego centrum Warszawy zostało zniszczone przez hitlerowskie wojska. Po wojnie zaczęto odbudowywać oraz odrestaurowywać kościoły, pałace oraz Rynek Starego Miasta. Wszystkie zabytki w obrębie obiektu wpisanego na listę pochodzą z okresu od XIII do XX wieku.

Część Starego Miasta w Warszawie

Źródło: By Adrian Grycuk - Praca własna, CC BY-SA 3.0 pl, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/deed.en>, dostępny w internecie: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=38930173>.

Stare Miasto w Zamościu

Na liście UNESCO znajduje się od 1992 roku. Obiekt wpisano na podstawie IV kryterium. Miasto to zostało założone w XVI wieku przez kanclerza Jana Zamoyskiego. Budowa miasta była wzorowana na planach włoskich miast, które opierały się na teorii „miasta idealnego”. Miasto zostało zbudowane przez włoskiego Architekta Bernardo Morando. Jest to renesansowa miejscowość, w której zachował się pierwotny układ ulic, liczne zabytkowe budowle oraz pozostałości po dawnych murach obronnych.

Zamek krzyżacki w Malborku

Zamek krzyżacki w Malborku został wpisany na listę UNESCO w 1997 roku na podstawie II, III i IV kryterium. Jest to największa twierdza w Europie. Istniał od XIII wieku ale zwiększony i urozmaicony został po 1309 roku w momencie, kiedy przeniesiono tu siedzibę Wielkiego Mistrza Zakonu Krzyżackiego. Zamek po raz pierwszy był odnowiony na przełomie XIX i XX wieku po wielu latach zaniedbania. Następnie po II wojnie światowej zamek w wyniku zniszczeń został odrestaurowany.

Zamek krzyżacki w Malborku

Źródło: By Janusz Leszczyński - Flickr, CC BY 2.0, <https://creativecommons.org/licenses/by/2.0>, dostępny w internecie: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=2942976>.

Średniowieczny zespół miejski Torunia

Obszar został wpisany na listę w 1997 roku na podstawie II i IV kryterium. Miasto powstało dzięki działalności Zakonu Krzyżackiego, który w poł. XIII wieku zbudował tu zamek. Miał on służyć za bazę do podboju i ewangelizacji Prus. W późniejszym czasie miasto pełniło istotną funkcję handlową. W całym mieście znajduje się ponad 1100 budowli zbudowanych w stylu gotyckim. Miasto należy do Europejskiego Szlaku Gotyku Ceglanego.

Średniowieczny zespół miejski Torunia

Kalwaria Zebrzydowska

W Kalwarii Zebrzydowskiej znajduje się manierystyczny zespół architektoniczny i krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy. Zespół budynków wpisano na listę w 1999 roku na podstawie II i IV kryterium. Kościół i klasztor bernardynów oraz sanktuarium maryjno-pasyjne u stóp góry Żar nazywane są „polską Jerozolimą”. Miejsce to jest celem pielgrzymek.

Kalwaria Zebrzydowska

Źródło: By Ludwig Schneider / Wikimedia. - Praca własna, CC BY-SA 3.0, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0>, dostępny w internecie: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11952612>.

Kościół Pokoju w Jaworze i Świdnicy

Kościół Pokoju zostały wpisane na listę UNESCO w 2001 roku na podstawie III, IV i VI kryterium. Są to największe w Europie budowle sakralne o konstrukcji szkieletowej, które zostały wzniesione w połowie XVII w. na Śląsku. Powstały w efekcie zawartego Pokoju Westfalskiego po Wojnie Trzydziestoletniej, który regulował kwestie religijne.

Kościół Pokoju w Świdnicy

Źródło: By Wisniowy - Praca własna, CC BY-SA 4.0, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>, dostępny w internecie: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4461151>.

Drewniane kościoły południowej Małopolski

Zostały wpisane na listę UNESCO w 2003 roku na podstawie III i IV kryterium. Świątynie znajdują się we wsiach Binarowa, Blizne, Dębno, Haczów, Lipnica Murowana i Sękowa. Są one drugim najstarszym skupiskiem drewnianych kościołów w Europie (zaraz po kościołach klepkowych z Norwegii). Większość z nich położona jest na Szlaku Architektury Drewnianej. Są one przykładem różnych aspektów tradycji budowlanych kościołów średniowiecznych w kulturze rzymsko-katolickiej. Wybudowane zostały zgodnie z zasadami techniki zrębowej, która rozpowszechniana była w Europie Północnej i Wschodniej od średniowiecza. Fundatorami kościołów były rodziny szlacheckie. Jako pierwszy został wybudowany kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Haczowie (woj. podkarpackie) – 1388 rok. Uznawany jest za najstarszą świątynię gotycką z drewna w Europie.

Kościół w Haczowie

Źródło: By Lucekbb - Own work, CC BY-SA 3.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>, dostępny w internecie: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4137867>.

Park Mużakowski

Wpisany w 2004 roku na listę UNESCO na podstawie I i IV kategorii. Jest to obiekt transgraniczny polsko-niemiecki. Uznawany jest za światowej klasy arcydzieło sztuki ogrodowej. Jego powierzchnia wynosi 559,90 ha. Położony jest po obu stronach Nysy Łużyckiej, wzdłuż której przebiega granica polsko-niemiecka. Park został stworzony przez księcia Hermanna von Pückler-Muskau w latach 1815-1844. Centralna część ogrodów wraz z budynkami znajduje się po niemieckiej stronie, zaś park po polskiej. Jego zwieńczeniem jest Góra Pana. Obie części połączone są dwoma mostami: Podwójnym i Angielskim. Charakterystycznymi miejscami parku są: Stary i Nowy Zamek, sztuczne odgałęzienie Nysy Łużyckiej, Park Górski, wąwozy i malownicze ścieżki zwane Drogą Helminy, Ścieżka Słowika i Droga Klementyny.

Nowy Zamek w Mużakowie

Źródło: By Biberbaer - Own work, CC BY-SA 3.0, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0>, dostępny w internecie: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5004461>.

Hala Stulecia we Wrocławiu

Wpisana na listę UNESCO w 2006 roku na podstawie I, II i IV kryterium. Jest to budowla wzniesiona z żelazobetonu w latach 1911–1913 przez architekta Maxa Berga na terenach Wystawy Stulecia, podczas której Niemcy prezentowali historię i gospodarczy dorobek Dolnego Śląska. Stworzył on wielofunkcyjną budowlę na planie koła. Wewnątrz Hali Stulecia stanęły największe na świecie organy. Obecnie ich część znajduje się we wrocławskiej Archikatedrze, a kolejna - w Częstochowie. Hala może pomieścić 6 000 osób na widowni.

Hala Stulecia we Wrocławiu

Źródło: By Robert Niedźwiedzki - Own work, CC BY-SA 3.0, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0>, dostępny w internecie: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11758736>.

Drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim regionie Karpat

Znajdują się na liście UNESCO od 2013 roku na podstawie III i IV kryterium. Zostały wpisane na podstawie seryjnego wpisu transgranicznego (polsko-ukraińskiego). Jest to 16 cerkwi, z których osiem znajduje się na terenie Polski i osiem na Ukrainie. W Polsce są to: cerkiew św. Paraskiewy w Radrużu, cerkiew Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy w Chotyńcu, cerkiew św. Michała Archanioła w Smolniku, cerkiew św. Michała Archanioła w Turzańsku (Podkarpacie), cerkiew św. Jakuba Młodsze Apostoła w Powroźniku, cerkiew Opieki Bogurodzicy w Owczarach, cerkiew św. Paraskiewy w Kwiatoniu i cerkiew

św. Michała Archanioła w Brunarach Wyżnych (Małopolska). Cerkwie mają konstrukcję zrębową. Powstały w okresie od XVI do XIX wieku. Są to świątynie społeczności wyznania prawosławnego i grecko-katolickiego. Według typów architektonicznych wyróżnia się cerkwie halickie, łemkowskie, bojkowskie i huculskie.

Cerkiew św. Paraskiewy w Kwiatoniu

Źródło: By Ed88, CC BY-SA 3.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>, dostępny w internecie: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=2610427>.

Kopalnia rud ołowiu, srebra i cynku w Tarnowskich Górach oraz system gospodarowania wodami podziemnymi

Na liście UNESCO znajduje się od 2017 roku na podstawie I, II i IV kryterium. Położona jest na Górnym Śląsku - jest to jeden z głównych regionów wydobywczych w Europie Środkowej. Obiekt znajdujący się na tej liście obejmuje w całości podziemną kopalnię (ze sztolniami, szybami, galeriami oraz systemem gospodarowania wodami podziemnymi). Dodatkowo obejmuje znajdującą się na powierzchni przepompownię parową z XIX wieku. Jej zadaniem było odprowadzanie wody z kopalni od ponad 300 lat. Odprowadzana woda wykorzystywana była do zaopatrywania miasta w wodę pitną oraz do użytku przemysłowego. Kopalnia w Tarnowskich Górach miała znaczący udział w produkcji cynku i ołowiu na świecie. Znajdujący się szlak turystyczny w Kopalni Srebra przebiega 40 m pod ziemią. Część trasy (300 metrów) trzeba pokonać łodzią.

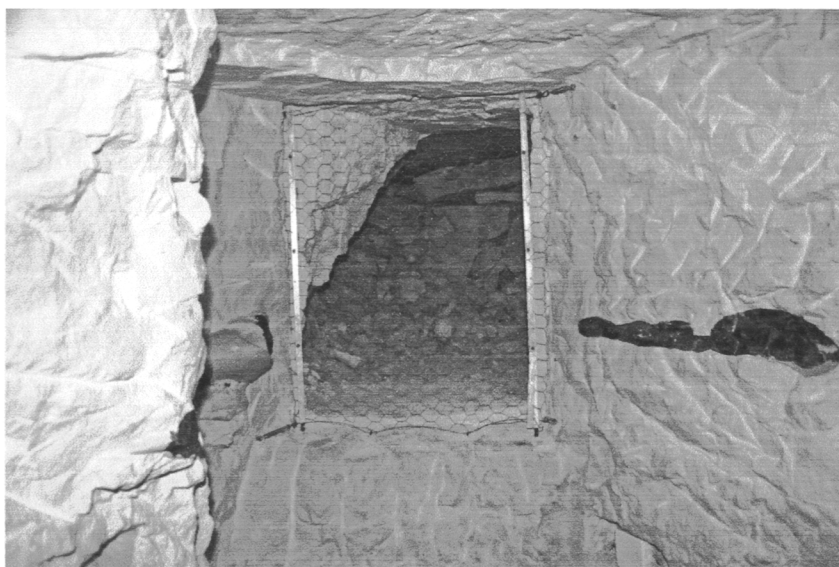

Sztolnia Czarnego Pstrąga

Źródło: By Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Tarnogórskiej - Own work, CC BY-SA 4.0, <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>, dostępny w internecie: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=61347055>.

Kopalnie krzemienia pasiastego i neolityczne osady w Krzemionkach Opatowskich

Wpisane na listę UNESCO w 2019 roku na podstawie III i IV kryterium. Prehistoryczne kopalnie krzemienia pasiastego oraz związane z nimi pradziejowe osady znajdują się nieopodal Ostrowca Świętokrzyskiego w województwie świętokrzyskim. Oprócz Krzemionek wlicza się też kopalnie Borowina i Koryczna oraz neolityczną osadę na wzgórzu Gawroniec. Pochodzą one z młodszej epoki kamienia i wczesnej epoki brązu - IV–II tysiąclecie p.n.e. W kopalniach zachowała się bardzo dobrze podziemna architektura, która dostarcza bardzo dużo informacji. Wydobywany tu krzemień ze skał wapiennych służył do produkowania narzędzi. Kopalnie krzemienia pasiastego w Krzemionkach odkrył w 1922 roku geolog profesor Jan Samsonowicz, który urodził się w Ostrowcu.

Fragment neolitycznego chodnika w kopalni Krzemionki.

Źródło: licencja: CC 0, dostępny w internecie: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Krzemionki#/media/Plik:Krzemionki2.JPG>.

Słownik

Lista Światowego Dziedzictwa

lista, na którą wpisane są obiekty dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego o wyjątkowej powszechnej wartości

Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury

(UNESCO) organizacja wspierająca działania służące rozwojowi międzynarodowej współpracy kulturowej, oświatowej oraz naukowej

strefa buforowa

obszar, który oddziela z różnych powodów sąsiadujące tereny